

Образът на другия според учебниците по история и в представите на българските младежи

Цветан Цветански

(Материалът е подготвен на основата на анализ на съдържанието на учебните програми по история, разговори с преподаватели и автори на учебници, анкетно проучване сред ученици и младежи, 2 тематични уъркшопа.)

Представянето на балканските съседи в българските учебници по история е било предмет на спорове през годините. Най-общата представа е, че учебниците понякога насърчават пристрастна и негативна представа за съседните държави, което може да допринесе за напрежението и конфликтите в региона, тъй като затвърждават стереотипите и подхранват националистическите настроения. Тези стереотипизирани представи затрудняват съвместната работа и изграждането на конструктивни отношения. През последните години се полагат усилия за популяризиране на по-обективен и балансиран поглед върху балканските съседи в българските учебници по история. В някои учебници вече се набляга на общите културни и исторически връзки между страните, както и на положителните аспекти на отношенията между тях.

Освен учебниците и дори повече от тях, влияние в това отношение има медийната среда. Медийните стереотипи играят важна роля за формирането на образа на балканските съседи в българската преса и често пъти влизат в остър дебат с учебните програми и учебника по история. Все по-често напоследък това започва да става и чрез социалните мрежи. Може да се каже, че в настоящия момент медийната среда владее и контролира по-успешно от училището съзнанието на младите хора. .

Битката за учебника: политически контекст

Политическият и социалният контекст, в който са написани учебниците по история в България, е формиран от различни фактори през годините. От края на XIX в. до средата на

XX в. България е монархия и учебниците отразяват националистическите и патриотичните настроения по онова време. **В тези учебници се набляга на историческите борби на страната срещу османското владичество и създаването на независима българска държава.**

По време на социалистическия период от 40-те до 80-те години на XX век учебниците по история са насочени към популяризиране на комунистическата идеология и ролята на Русия и Съветския съюз в историята на България, като се набляга на социалната история в развитието на обществото и специално внимание се отделя на т.нар. класови борби, въстания и войните на основата на сблъсък на идеологии, каквато е борбата срещу фашизма по време на Втората световна война. Тези учебници имаха за цел да насърчат чувството за социално единство и солидарност сред различните етнически групи в страната.

След падането на комунизма през 1989 г. страната преминава към демократично управление и учебниците по история претърпяват значителни промени. Новите учебници имаха за цел да представят **по-обективен и балансиран поглед върху българската история**, включително положителните и отрицателните аспекти на страната. Учебниците имаха за цел също така да **популяризират демократичните ценности и европейската интеграция на страната**. Въпреки това продължават дебатите относно съдържанието на учебниците по история в България, като някои критици твърдят, че учебниците все още пропагандират националистическа и пристрастна гледна точка към историята, докато други твърдят, че учебниците са прекалено критични към миналото на страната и не внушават чувство на национална гордост.

През последните години се появиха и опасения относно влиянието на външни фактори, като Русия и Турция, върху съдържанието на българските учебници по история. Някои критици твърдят, че тези държави се стремят да прокарат в учебниците собствените си интереси и идеологии, което води до пристрастно и неточно представяне на българската история.

Критики към учебниците по история

Съдържанието на българските учебници по история е било предмет на дебати и дискусии през последните три десетилетия. Макар че се полагат усилия за насърчаване на по-обективен и балансиран поглед върху българската история, все още има критики, че учебниците са пристрастни и насърчават националистическа перспектива.

Една от основните критики към българските учебници по история е, че те се фокусират силно върху борбите на страната срещу османското владичество и създаването на независима българска държава. Въпреки че тези събития са несъмнено важни, някои критици твърдят, че учебниците ги подчертават прекалено много за сметка на други важни аспекти на българската история, като например културните и интелектуалните постижения.

Друга критика към българските учебници по история е, че те насърчават националистически и патриотичен поглед върху историята, което може да доведе до чувство за превъзходство и изключване на други етнически групи. Например някои учебници са критикувани за това, че представят България като "велика" и "героична" нация, като същевременно омаловажават приноса на други етнически групи в страната.

Има и критики в обратната посока като например, че българските учебници по история подхождат минималистично към миналото на страната и не вдъхват чувство на национална гордост. Например, някои учебници се фокусират силно върху негативните аспекти на българската история, като сътрудничеството на страната с нацистка Германия по време на Втората световна война или върху потискането на политическото несъгласие по време на периода на социализма 1944-1989.

Училището и преподаването на историята

Училището е най-мощният инструмент, с който държавата успява да достигне до всеки един член на обществото. В него той получава отговор на въпроса „Кой съм аз?“ и се запознава с националния разказ, който учи кои сме ние, къде се намираме и към какво се стремим. Ето защо според повечето изследователи, училищният учебник, говорейки специално за

образованието по история и литература, може да се разглежда като „идеологически продукт“, който изгражда образа на едно желано и „идеално“ общество и след това на подрастващите им се „подказва“ какви да бъдат, за да опазват този образ. В такъв смисъл учебникът е инструмент за пренос на подбрани знания, чрез които се увековечават ценности, традиции, норми и митове. Учебните предмети история и литература са ключови за изграждането на колективна идентичност в модерните европейски държави от 19 век насам. Различни са перспективите, през които това се прави:

- **Романтичната** от средата на 19 век, която представя връзката на националната държава с историята, културата, езика, като набляга на значението на емоциите, въображението и индивидуализма. Този подход насърчава хората да се свързват емоционално с миналото на своята страна и да виждат себе си като част от по-голяма национална общност с общо културно наследство. По този начин романтичният подход към историята спомага за създаването на чувство за национална идентичност, основано на общи културни традиции и опит. При романтичния подход към преподаването на история, историческите събития не се представят просто като поредица от факти и дати, а по-скоро като разкази, които предизвикват емоционални реакции у читателя или слушателя. Тези разкази често се фокусират върху **героични фигури, събития или места**, които се разглеждат като пример за духа и ценностите на нацията.
- **Емпиричният или фактологичен подход** след средата на 20 век, който представя преподаването на историята като трансмисия на знание, основано на критическото мислене, при което учениците се научават да оценяват източниците за пристрастност, точност и надеждност. В процеса на изграждане на националната идентичност той осигурява фактическа основа за разбиране на историята, представяйки я като поредица от обективни факти и събития и помага за установяването на общо разбиране за миналото сред различните социални и регионални групи в едно общество.
- **Компетентностен подход** – който разглежда историята като инструмент за формиране на граждански компетентности сред младите хора и който последните 3

десетилетия пробива място в учебните програми, учебниците и най-вече в методиката на работа в класната стая и извън нея. Този подход признава, че историята не се отнася само до миналото, а има значение и за настоящето и бъдещето. Гражданският подход към изучаването на историята се фокусира върху обучението на учениците за институциите, ценностите и процесите, които формират обществото. Той подчертава значението на демократичното участие и насърчава учениците да станат активни и ангажирани граждани. Чрез изучаването на историята учениците научават за правата и отговорностите на гражданите, принципите на демокрацията и значението на гражданската активност. Той също така насърчава чувството за колективна идентичност, основано на общи ценности и принципи, а не на етническа или религиозна принадлежност.

И така, бихме могли да обобщим, че първите два подхода разглеждат историята като ключов инструмент за изграждане на националната идентичност, докато третият акцентира на образованието по история и литература като възможност да се изгради такава форма на колективна идентичност – космополитна и европейска - която да надгради националната и повече се свързва с това, което днес е наречено гражданско образование. И тук за целта е необходимо „разоръжаването“ на историята и откъсването ѝ от романтичния наратив и емпиричния подход, базиран основно на политическата и военна фактология.

Учебната програма: структуриране и акценти в съдържанието

Преди да разгледаме как е структурирано обучението по история в България и кои са основните акценти в актуалната в момента учебна програма, нека да отбележим, че и учебниците, и програмата по история след 1989 година претърпяват няколко реформи, първата от които е още през 1991 година, когато бяха забранени учебници по история от предходния период. Оттогава започва редовното провеждане на конкурси по учебни програми, които отразяваха желанието историята да бъде виждана като инструмент за „реинтеграция“ и връщане на България в европейското ценностно пространство, който да надгради националната идентичност и да допринесе за формиране на европейска такава. В този смисъл програмите и учебниците по история трябваше да бъдат в синхрон и съотнасяне

с общите европейски тенденции, от една страна, и да запазят специфични национални достижения и приоритети – от друга.

И именно това отвори широко вратата на т.нар. компетентностен подход в преподаването на историята, който най-осезаемо може да бъде забелязан в методическите указания за работа към учителите, както и на ниво учебна програма. Доколко това се е отразило при поднасяне на учебното съдържание в учебниците или върху самият процес на преподаване в класната стая, е друг въпрос и тук бихме могли да кажем, че в известна степен романтичният, фактологическият и компетентносният подходи битуват паралелно в класната стая и водят битка за душите и сърцата на учениците.

В настоящия момент историята като самостоятелен предмет влиза в т.нар. прогимназия, т.е. от 5 клас или казано по друг начин, в началото на тийнейджърството – 12 годишна възраст. До този момент учениците са изучавали елементи от историята в учебния предмет „Човек и общество“. По наше мнение именно тук, между 1 и 4 клас, се залага онази здрава основа, върху която се поставят крайъгълните камъни на колективната идентичност. Предвид възрастта тук наративът в класната стая е по-скоро в духа на романтичния подход и желанието да се изгради дълбока емоционална връзка със значими личности, събития и места на паметта.

През първите две години – 1 и 2 клас - от четиригодишния цикъл на началното образование, основната идея е децата да формират представата за България като родина на всички български граждани. Водещите идеи при опознаването ѝ се свързват с изграждане на ценности като родолюбие, уважение към бита, културата и традициите на народа ни, почит към нравствени добродетели и героизма на предците, зачитане на правилата. Чувството за принадлежност към Родината се илюстрират с примери за известни личности (*св. Св. Кирил и Методий, Васил Левски, Христо Ботев*) и събития (*24 май – деня на славянската писменост, 3 март – деня на освобождението от османско владичество, 6 септември – денят на Съединението, 6 май – св. Георги Победоносец, покровител на българската армия*), свързани с миналото и с настоящето на родния край.

Надграждането на времевите и пространствени опори на националната идентичност продължава и през следващите две години в 3 и 4 клас. Към ярките личности и събития от българската история на учебниците са добавени и **ролята на езика, религията и**

традициите за съхраняването и развитието на българската общност (*хан Аспарух – Основателя, хан Крум – Законодателя, княз Борис I – Покръстителя, Симеон Велики – Воин и Книжовник*). Тук, обаче, учебната програма формулира пред преподавателите задачата и отговорността учениците да могат да осъзнаят, че освен **гражданин на България**, българинът е формирал своята идентичност в европейски контекст, което го прави и **гражданин на Европа**. Върху основата на фрагменти от историята на българската държавност и общество през Средновековието и Възраждането се обогатява и развива съзнание за българска и европейска идентичност, за неотменими човешки права и граждански задължения като ценност на съвременното демократично общество (*християнската религия, ролята на светското образование, спасяването на българските евреи, приемането ни в ЕС*). Това определя появата и на темата за „другия“, което става чрез уроци върху празниците и фолклора на различните етноси в България.

Оттук нататък, от 5 клас до 10 клас, когато приключва задължителното средно образование, програмата по история е конструирана в 2 тригодишни цикъла:

- Първият е от 5 до 7 клас, т.е. в прогимназията или възрастта от 12-14 години
- Вторият е 8 до 10 клас, когато приключва общообразователната подготовка.

Програмата се базира на принципа на синхронното изучаване на националната със световната и европейската история, който е нарушен в края и на двата цикъла, т.е. в 7 и 10 клас, които приключват с изучаване единствено на национална история. Така традиционната задача на програмата по история в модерна Европа от 19 век и досега, а именно, да утвърждава националния монопол над времето, територията и героите още отпреди създаването на националната държава, се балансира от включването на географския и цивилизационен контекст в лицето на Европа и християнски ценности, които постепенно преминават в европейски такива.

Клас	Разпределение на учебното съдържание
5 клас	Праистория - синхронно изучаване на историческото наследство по българските земи;

	Древна история на Европа и Средиземноморието със синхронно изучаване на тракийската древност.
6 клас	Европейско средновековие (V – края на XV в.) със синхронно изучаване на Българското средновековие, вкл. Късното българско средновековие (XV – XVII в.).
7 клас	Национална история (XVIII – началото на XXI в.): Българско възраждане и нова и съвременна българска история.
8 клас	История на европейското Ново време със синхронно изучаване на българска история (XV – началото на XX в.).
9 клас	Съвременна световна история с фокус върху Европа и Атлантическия свят със синхронно изучаване на история на България през XX – началото на XXI в.
10 клас	Национална история от Праисторическата епоха до Съвременността – началото на XXI в.

Основополагащите акценти при изграждане на българската идентичност:

Обетованата земя: Независимо дали става въпрос за 1-4, 5-7 или 8-10 клас, началото на българската история неизменно е ситуирано в дълбоката древност, още от Праисторията, така че населението, и неговото наследство, живяло в „българските земи в праисторическата епоха“, са част от монопола на съвременната българска държава. Но това, колкото и парадоксално да звучи написано, е всеобща практика във всеки един от европейските учебници по история и е традиционен похват при изграждане на идентичността - земята ни принадлежи още преди появата на националната държава и функция на държавата да я брани е изначално вменена.

Етногенизисът: В контекста на казаното по-горе изглежда нормално и процесът на формиране на българската народност да започва още преди появата на националната държава: в нейното изграждане участие взимат не само дошлите с Великото преселение на народите племена на славяните и българите, но и старото автохтонно население на

българските земи отпреди времето на държавата – траките. Българско културно наследство са тракийските златни съкровища, „наши“ са героите като Спартак и Орфей, царството на Одрисите и дори тракийските герои, участвали в троянската война. От позиция на българската гледна точка, естественият и единствено признат конкурент в спора за древност са гърците, които здраво и устойчиво контролират Античността. Останалите ни съседи - турците, румънците и сърбите отсъстват в учебните програми и уроците, свързани с историята на Стария свят. По-особен е случая с антична Македония, отношението към която е любопитно - според учебника, от една страна древните македонци не са гърци – говорели друг език, но от друга, учебникът по никакъв начин не предполага каквато и да е възможност за това, че съвременните македонци биха могли да намират легитимация на своята древност по начин, по който ние го правим с древните траки.

Защо Средновековието е важно: Средновековието, в нашите представи, отново дава чувство на българина за превъзходство на основата на хронологическото му предимство пред съседите. „Нашата история“ започва още в самото начало и единствено историята на гърците, които са интегрирали в националния си наратив освен Античността, но и историята на Византия, могат да конкурират българския национален мит. Румънците и македонците отново отсъстват като разказ за държава. Турците се появяват в края на Средновековието, а за Сърбия се говори като за политически фактор на Балканите едва от края на 12 век, времето на Стефан Неманя и често пъти се акцентира върху това, че сръбското духовенство и владетели са търсили легитимацията си чрез българската държава и църква, дори в моментите, когато, както по времето на Стефан Душан, имат политическата и военна доминация.

На Средновековието е отредена и друга специална роля за формирането на съвременната българска идентичност – **то утвърждава изначалното право на българите като европейски народ.** В учебника отсъстват уроците за Далечния Изток. Изтокът присъства, доколкото е свързан с исляма, арабите, а в последствие и с Османската държава. Т.е. Средновековието е „европейско дело“, в което ние активно учаваме. Важните за идентичността ни наративи тук са участието на хан Тервел като спасител на Европа, Константинопол и християнството от арабската експанзия през 717-718 година,

прогонването на аварите от Централна Европа и установяването на българо-франкска граница по времето на хан Крум, превръщането на България в третата европейска империя наравно с Византия и Франкската и най-вече **важната опорна точка е тезата за българския принос към славянския свят** – заслугата на средновековната българска държава за успеха на Кирило-методиевото дело и пренасянето на преведената християнска литература на запад към сърбите, и на изток към русите. **Т.нар.** „*Златен век*“ на българската култура от края на 9 и първата половина на 10 век, т.е времето на първия български християнски владетел княз Борис (851-893) и неговия син цар Симеон (893-927) е такъв, толкова защото границите на българската държава опират в три морета, а най-вече поради влиянието на българската средновековна култура в славянския свят – самочувствие в контактите с другите славянски народи, принадлежащи към православната култура и славянската писменост.

Средновековието и образът на другия: Именно Средновековието е историческата епоха, която ясно утвърждава идеята за паралелното и белязано от сблъсъци развитие на християнството и исляма и така, макар и в програмата да има препратки към общи ценности на идеологическо равнище и добросъседство на всекидневно ниво, разглеждането на историята в нейното политическо и военно проявление основно, остава отпечатъка на конфликта и утвърждава най-устойчивия образ на другия в лицето на исляма. Този образ устойчиво създава най-важната и някакси аксиоматична линия на чисто идеологическо противопоставяне, според нас видима сред всички християнски държави на Балканския полуостров, която се проявява по един епифеноменален начин в отношението към Османската империя и Турция. И макар учебникът по история през последните 30 години упорито да представя в официалния си наратив Османската империя като мултинационална и мултикултурна структура, то чрез други канали и наративи – фолклор, литература – османлията е представен като турчин и мюсюлманин, което надгражда религиозното противопоставяне с етническото.

Втората линия на разделение е по оста **Западна Европа и византийското ойкумене**. Още в прогимназиалния етап се появява и налага **понятието Западна Европа**, докато ние българите принадлежим към византийския свят. Разделението минава през религията -

католици – православни, но и също през местата на престижността и градската култура - Университета, Града рефлексивно ги отнасяме на Запад, докато във византийското ойкумене техните паралели като места на престижността са Манастира, Църквата, Двореца.

Православието – опората на българите: Още от тийнейджърска възраст посланието е ясно: християнската религия ни прави европейци, но като българи оцеляваме чрез православието.

Османско владичество или турско робство: Макар учебниците и учебните програми по история се през последните 30 години да се опитват да разглеждат периода от края на 14 до края на 19 век, в който българската държава е завладяна от османците, аналитично, на основата на документален и критичен прочит на събитията, с акцент върху всекидневните форми на контакт в една мултинационална, културна и религиозна среда, то емоционалното отношение към периода продължава да бъде доминиращо в българското общество. Терминът „турско робство“ е пряко отражение на възрожденската литература и историография от 19 век и е дълбоко закодирана в гените на няколко поколения. Днес всеки опит емоцията на българина да бъде провокирана чрез ratio-то срещу съпротива. Обществото като цяло трудно се разделя с романтична представа за периода на османското владичество като време изцяло на народните страдания и героични битки и съпротива, което подхранва негативния образ на турчина, за което писахме по-горе.

Възраждането и образът на другия – времето, в което гражданските ценности надграждат националната идентичност по линията „национално училище – национална църква – национален политически проект“. Тук активно присъства образът на гръцкия духовник и учител като антибългарски фактор. Останалите съседите, румънци и сърби, присъстват в качеството си на домакини на българската политическа емиграция. Поява на идеи за общобалкански проекти, които остават в сферата на романтиката и се разпадат под тежестта на нерешените национални въпроси на всяка една от балканските държави. Последното въвежда образа на Европа в лицето на Великите сили и Русия в качеството им на арбитър.

Националните катастрифи: Образът на българите извън пределите на „свободната държава“, неизменно изисква и налага на тази държава да води войни и политики за обединение. Именно тук най-осезаемо присъстват образите на балканските ни съседи и

историята изгражда представата за тях като за конкуренти, съперници, често пъти врагове на българската национална кауза. **Националният разказ върви най-вече през политическата история.** Случилото се след първата Балканска война по време на Междусъюзническата, както и събитията след Първата световна война, е оставило в народната и семейна памет следи от стереотипни негативни образи за съседите, с които учебникът по история води битка.

Обобщение на йерархиите на близост

Ако трябва да направим някакво заключение на йерархиите на близост въз основа на учебника по история и наблюдението ни за нейното преподаване в българското училище, можем да структурираме следната линия:

Идеалният друг: Най-общо казано, това е образецът за следване и източникът на надежда за помощ. Тук можем да разпознаем обобщения образ на Европа, която изтласква от тази роля образа на Русия, който все още активно присъства чрез политическата история в учебниците и учебните програми. И това е доста дискуссионна и болезнена тема в обществото ни, една част от което е готово да „пренапише“ историята. Понятия, които свързваме с този образ са "просвета", "цивилизация", "хуманизъм", "мода", "революция", "свобода", „градско“

Близкият друг: В този образ могат да бъдат разпознати съседите ни гърци и сърби. Макар и често пъти врагове в историята, българинът изпитва доверие поради културната си и религиозна близост.

Далечният друг: Тук нещата са динамични. Най-общо това е Османската империя, която за българина е идентична със съвременна Турция. Образът в голяма степен е конструиран от официалния наратив в обучението по литература, който оказва силно интерпретативно влияние и при преподаване на историята в училище и семейната среда, и в който силно са застъпени **травмата от загубата на българската държава** (*История Славянобългарска, Паисий Хилендарски*), **концепцията за поробването** (*фолклора, патриотичните възрожденски песни, Иван Вазов – Под игото*), тезата за **насилственото налагане на исляма**, която удря по фундамента на националната идентичност – православието, **мъченичеството** (*Балканджи Йово – фолклор, Епопея на Забравените – Иван Вазов*).

Може да се каже, обаче, че този образ като тенденция бавно бива дискредитиран, особено на всекидневно ниво от контактите на българите с турците. Литературата през 20 век създава редица други образи, например на прочутия майстор на каруци Сали Яшар, образите на благородните разбойници - Шибил, Мехмед Синап в творчеството на Йовков, Людмил Стоянов. Във всекидневния си контакт българинът винаги е ценял дружбата си с турчина-съсед и е признавал неговите морални качества – честност, трудолюбие, върност. Отварянето на границите може би в най-голяма степен повлиява в това отношение – изключително топли са чувствата на всеки, който се завръща от екскурзия в Турция като гостоприемство и като отношение не само като към съсед, но и към комшия. Така че, нямам съмнение, че този образ постепенно ще еволюира към така дефинирания **Близък Друг**.

Неутралният друг: Така бихме могли да дефинираме образа на румънеца, който не присъства толкова плътно в ролята си на съсед в нашата история и литература. Историята на Втората българска държава negliжира териториите и контактите ни на север от Дунав. Макар и най-значимата част от българската политическа емиграция да пребивава във Влашко, тази положителна роля на румънеца не остава докрай оценена. Неутралното отношение може да се забележи и при отношението към съседите ни по време на Междусъюзническата война. Макар Румъния да напада България без да е предизвикана, големият гняв и разочарование на българина се насочва повече към съюзниците, които ни предават – сърбите и гърците. Може би и защото Добруджа не е романтично обагрена със силното желание и тръпка на българина по Македания и Тракия. Някакси, Добруджа в собствените ни представи, изконно си е била наша.

Другото ни Аз: Това е може би образът, под който в обществото ни бива разпознавана съвременна Република Северна Македония. Учебниците по история и литература не формират друго отношение освен положително към т.нар. спорни исторически личности и събития, защото от българска гледна точка те са част от героичния български Пантеон – цар Самуил, братя Миладинови, Гоце Делчев, Димитър Талев, Никола Вапцаров. Допреди четвърт век Македония беше „най-романтичната част от българската история“ по думите на тогавашния български президент Петър Стоянов.

През очилата на историята българинът вижда македонца в ролята на доктор Джекил, но през оптиката на съвременните политически отношения, за повечето българи, той се

превръща в неговото алтер-его мистър Хайд. Възможно ли е да се прави политика без история, да се гради идентичност без контрол върху територията, етногенезиса и героите, е въпрос, чиито отговор е дискуссионен и засега остава по-скоро отрицателен.

Европа, Балканите и ние в представите на младите хора

Инструментите, които използвахме, за да формираме своите изводи по темата са 2 основно:

- анкетно проучване, проведено сред 142 младежи на възраст 16 – 30 години
- 2 тематични уъркшопи, проведени в 2 училища сред младежи 16-18 годишна възраст и с 2 група младежи на възраст 20 плюс.

Резултатите от анкетното проучване, чиито данни ще бъдат приложени отделно в сравнителен анализ с резултатите, получени от партньорите в проекта, показват най-общо следните тенденции:

- Изравнен е процентът на несъгласните и съгласните по въпроса дали културните ни различия с европейците са пренебрежимо малки. Най-висок 37% е на неутралните по въпроса. Явно голяма част от младите все още смятат, че пътят ни към Европа не е извървян или пък се съмняват дали трябва да се извърви.
- Висок е процентът на тези, които считат, че между балканските култури има съществени различия – 67% срещу 20%. Малък процент неутрални. Преодолагаме, че това не се отнася върху балканската култура като цяло, а се държи на това, че групата включва представители на т.нар стереотипен образ на далечния друг.
- Младият българин в по-високия си процен - 45% към 30% - счита, че му се налага да защитава своите културни ценности, когато е в следа с други млади европейци и е малко по-голям оптимист за подобна потребност в балканска среда – 37% към 31%. Този резултат влиза в противоречие с горното заключение и показва, че в него наистина става въпрос за *pars pro toto*
- По отоншение дали се чувства по-добре като европеец имаме изключително висок процент 42% на неутрално мнение, което е доминиращо. Иначе процентът на тези, които се считат по-добре в кожата си на българин доминира над европейската идентичност – 39% към 21%.

- По-големият процент млади българи 44% спрямо 29% считат, че чрез общуването могат да се преодоляват културните различия с европейците.
- Младият българин счита себе си за толерантен, който се опитва да разбира другия, с който контактува, дори да се различават в ценностите и вярванията – близо 90%
- Интересното е, че когато контактува с европейските си връзници, 57% от българските младежите мислят, че е необходимо да се адаптират, за да контактуват пълноценно, докато тази необходимост при контакт с връстници от Балканите и видяна от 45% от анкетиранияте. Все пак и в двата случая считаме, че този процент е висок и младите българи имат все още бариери, които трябва да преодолеят.
- Като доказателство на горното, 47% считат, че е важно да интегрират в своята идентичност елементи от европейската, за да изградим общоевропейска такава.
- Висок е процентът 51% на изразяващи неутрална позиция относно разширяването на ЕС със страни от Балканския полуостров, но сред тези, които изразяват позиция доминира положителното отношение – 38%
- По отношение на това, че религията е донесла основно конфликти има 55% одобрение на това твърдение срещу едва 10 на неодобрение. И все пак има едни 35% неутрално становище.
- „Висок стандарт“, „човешки права“, „демокрация“ са най-често използваните три понятия, описващи представата на младия българин за европейца. Тук ясно е отразена идеалистичната представа за идеалният друг, докато трите понятия, описващи представата му за българина са силно негативни те „нисък стандарт“ „расизъм“ и все пак „свобода“. Тук влиянието на медийния фактор се вижда доста отчетливо.

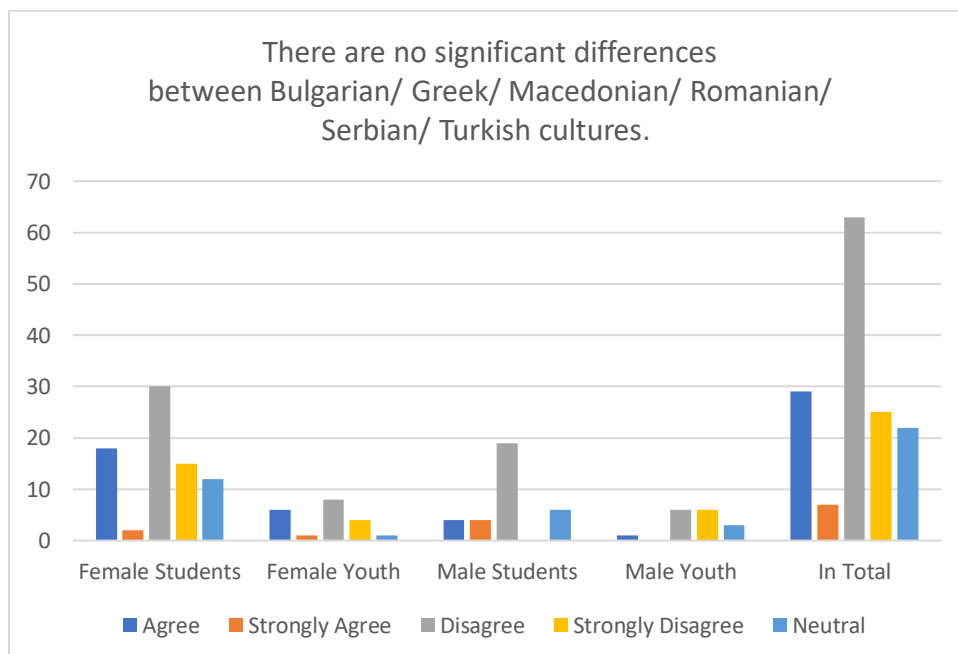
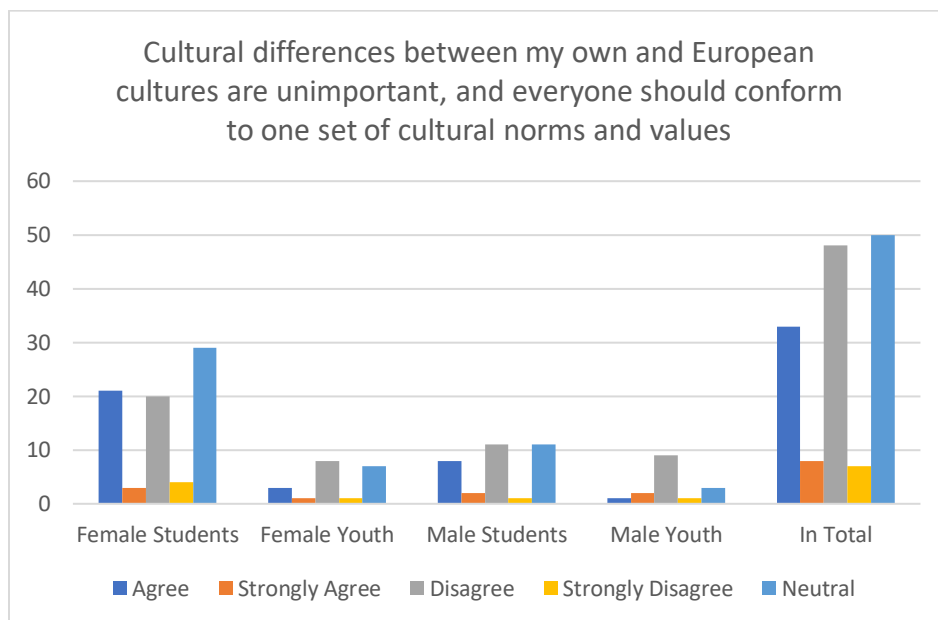
Тези резултати се покриват и от впечатленията получени от уъркшопите с ученици и младежи на тема „**Да си представим Европа**“. При всички групи на ученици се откроява разделителната линия според географското разположение. В центъра на пъзела стои „**идеалният друг**“ в лицето на Обединена Европа, от едната страна на която стоят образите на лица и събития, свързани със Западна Европа, а от другата страна са символите, свързани от младите с България и Балканския полуостров. Образите, идващи от изток, Русия, също са тук, защото по думите на младите „тук са имали влияние“. Младите отчитат

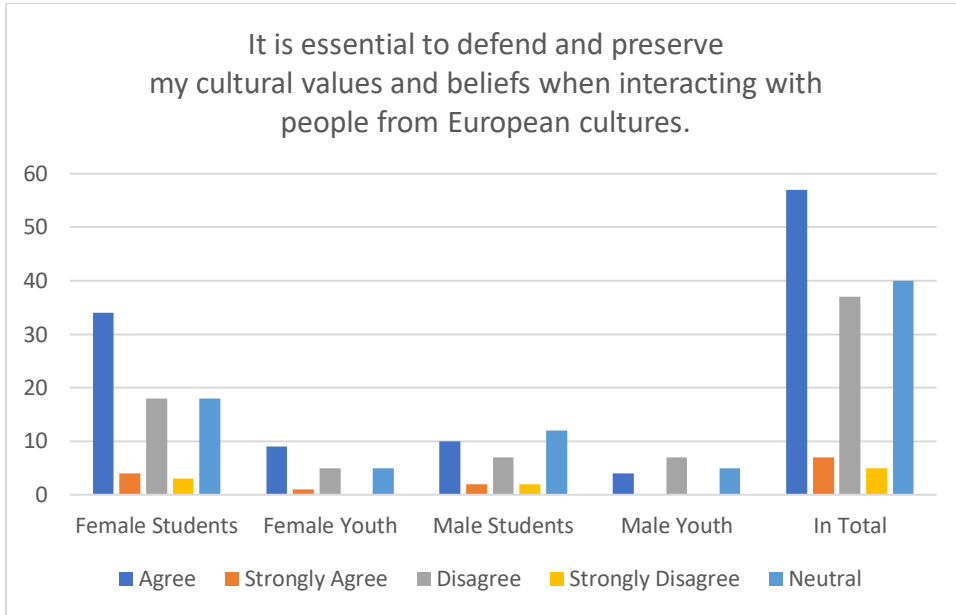
сериозното навлизане на политиката в живота на хората, която те свързва с войните – в случая в лицето на символната карта Наполеон. В обобщение можем да кажем, че при учениците представата за обединена Европа остава на нивото на механичния сбор на два свята с различна история и културен бекграунд. Това бихме могли да отдадем на все още силното влияние на учебниците и липсата на достатъчен социален опит.

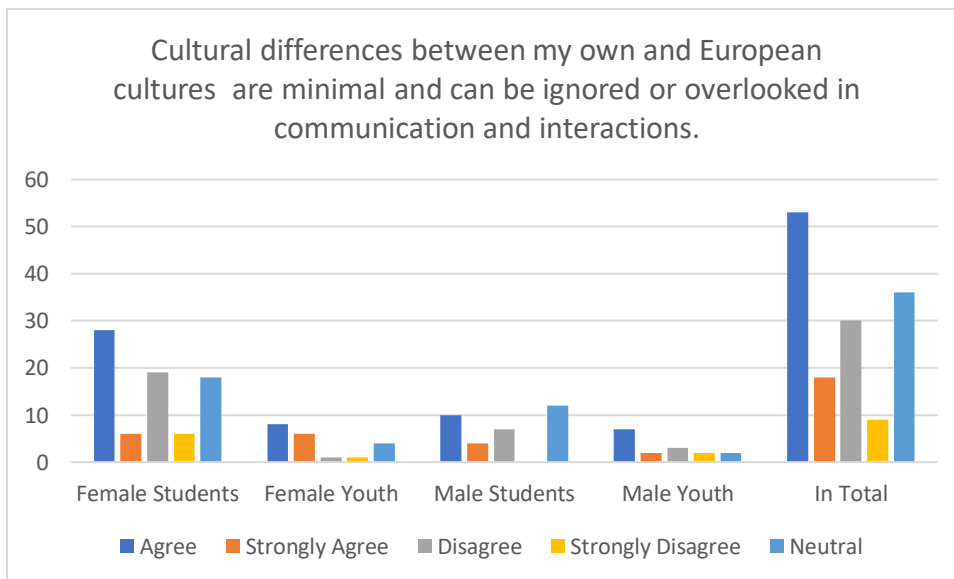
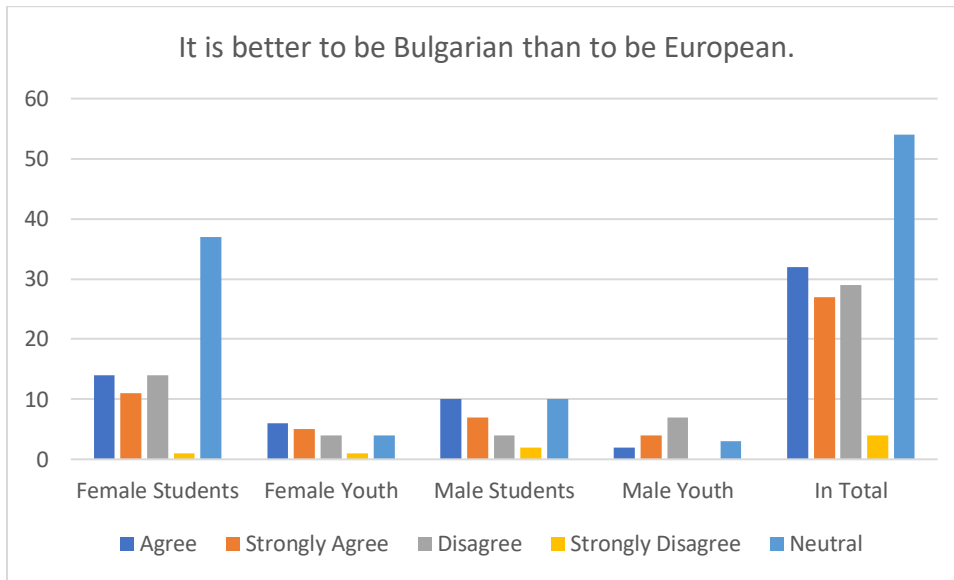
Разсъжденията и решенията, които дойдоха от уъркшапа с младежите отразява техния поголем социален опит. Тук и при двете групи се откроява желанието символите да се структурират извън географския им произход като се обединят около някакви теми, между които има преходи или пък се разположат концептрично и по този начин равнаотдалечено от селектирани символи, представящи общи граждански и европейски ценности, които стоят в центара на композицията.

По време на втория уъркшоп и двете младежки групи не проявиха желание за промяна, макар да дискутираха енергично темата и да познаваха добре фактологията. Тук по интересен начин се прояви опитът им като граждани на Европа и възможността за свободно движение. Вместо да драматизират по загубените територии, което те все пак оцениха като несправедливост и недалновидност от Версайската система от договори, те проявиха прагматизма на съвременния европейски младеж, който е свикнал с мобилността и знае, че може лесно да посети всяка една територия и така да компенсира загубата ѝ – „Ей го къде е Бяло и Егейско море. Важно е, че като европейци можем да отидем, когато пожелаем“. Интересно беше и мнението, че войните, които са раздзушили Европа, всъщност са показали пътя за преодоляването на трагедията – обединението на Европа.

Приложение: Резултатите от анкетното проучване

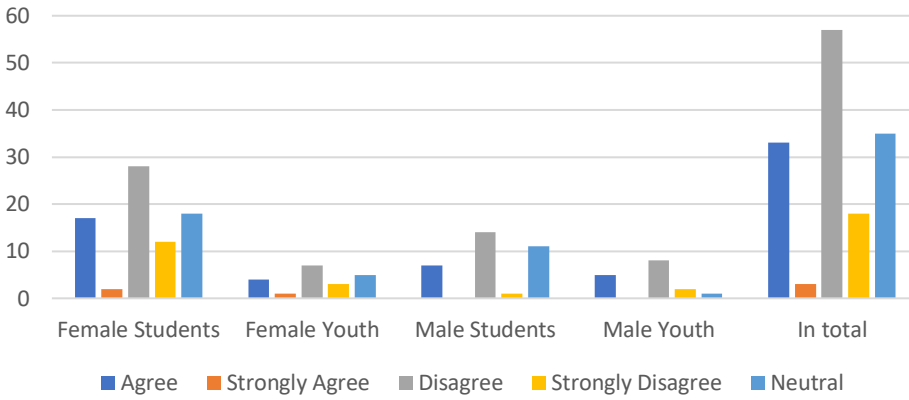

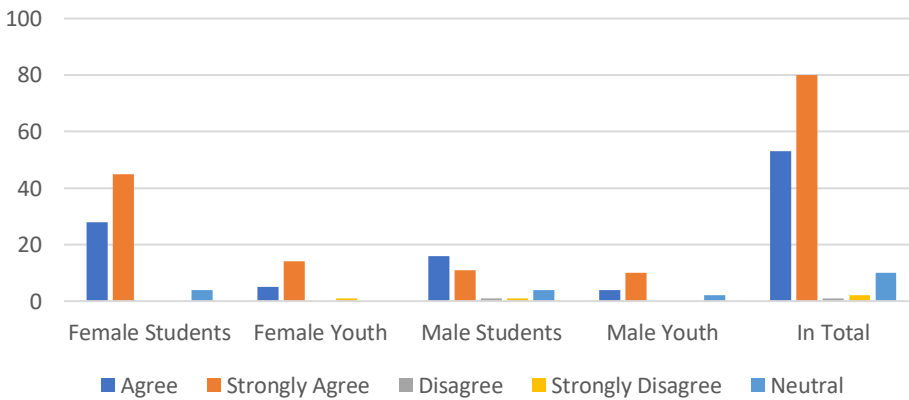

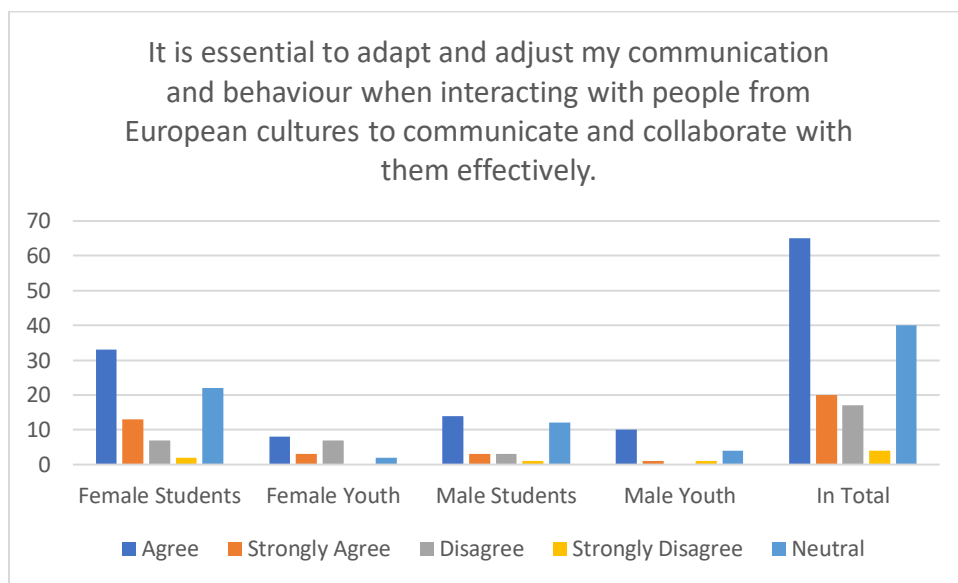
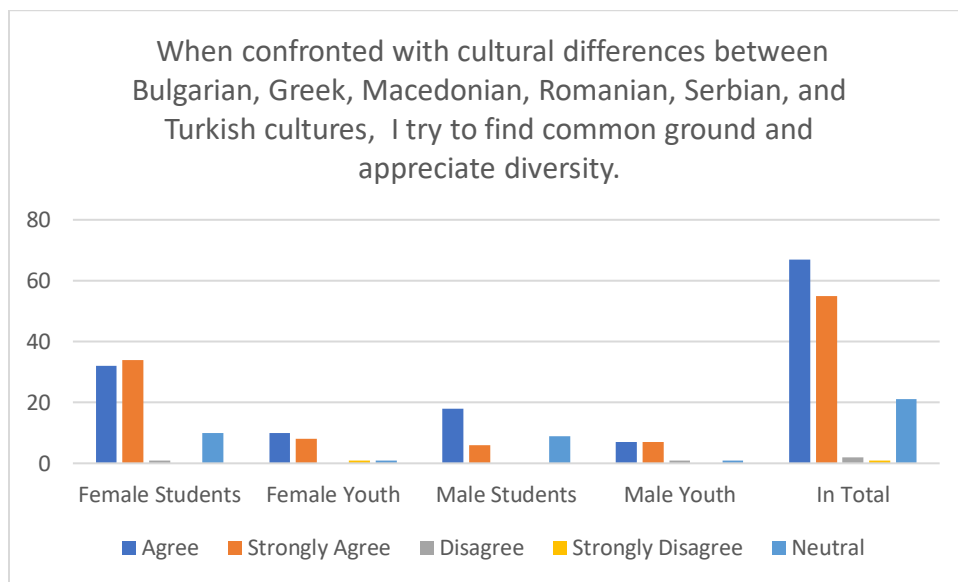

Values, beliefs, customs, traditions, and practices between Bulgarian, Greek, Macedonian, Romanian, Serbian, and Turkish cultures are minor and insignificant.

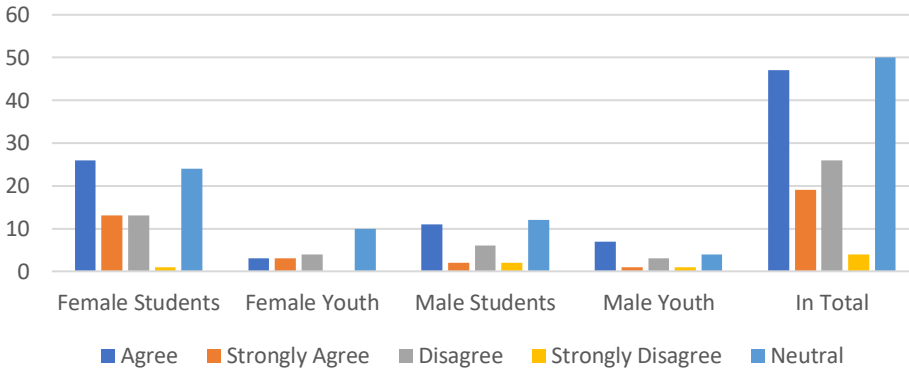
When interacting with people from European cultures, I try to understand and respect their values, beliefs, and behaviours, even if they differ from my own.

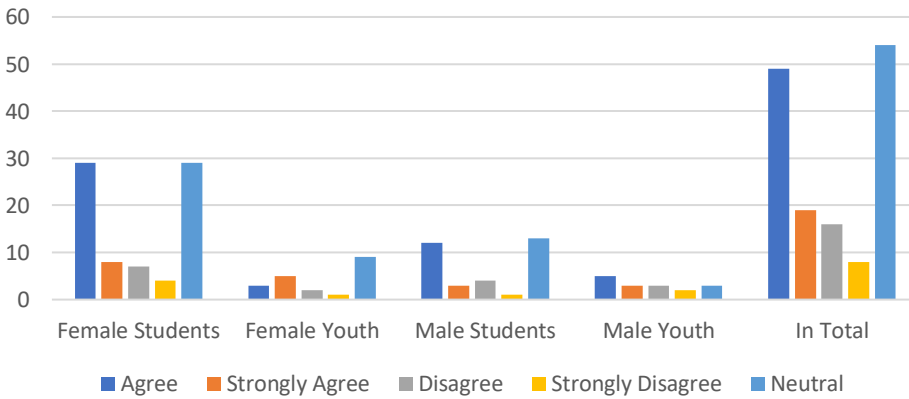

In my interactions with people from Greek, Macedonian, Romanian, Serbian, and Turkish cultures, I tend to adapt my behaviour or communication style to fit in with these cultures by avoiding my cultural practices and expectations.

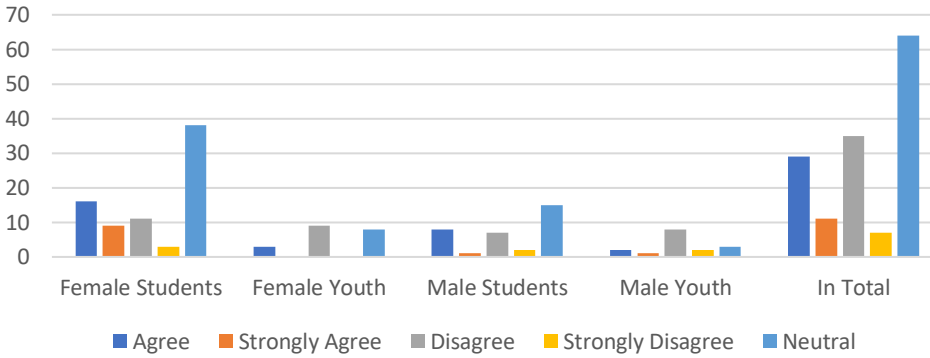

Integrating and incorporating elements from European cultures into my own is crucial to building a more inclusive and diverse community or society.

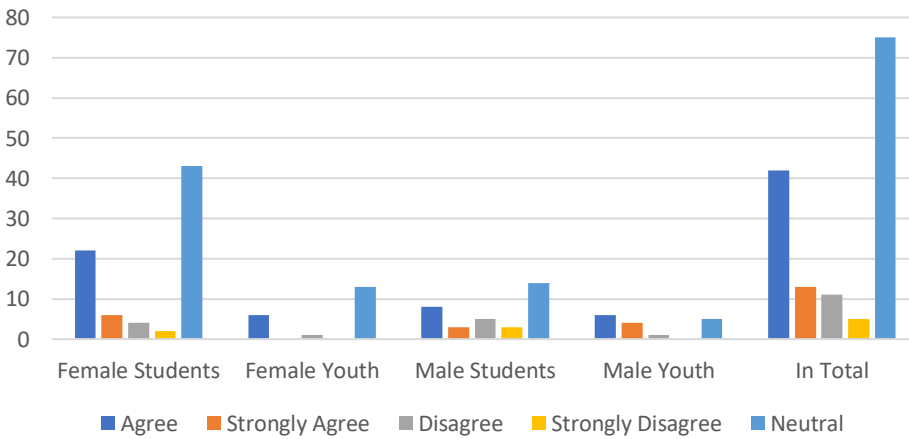

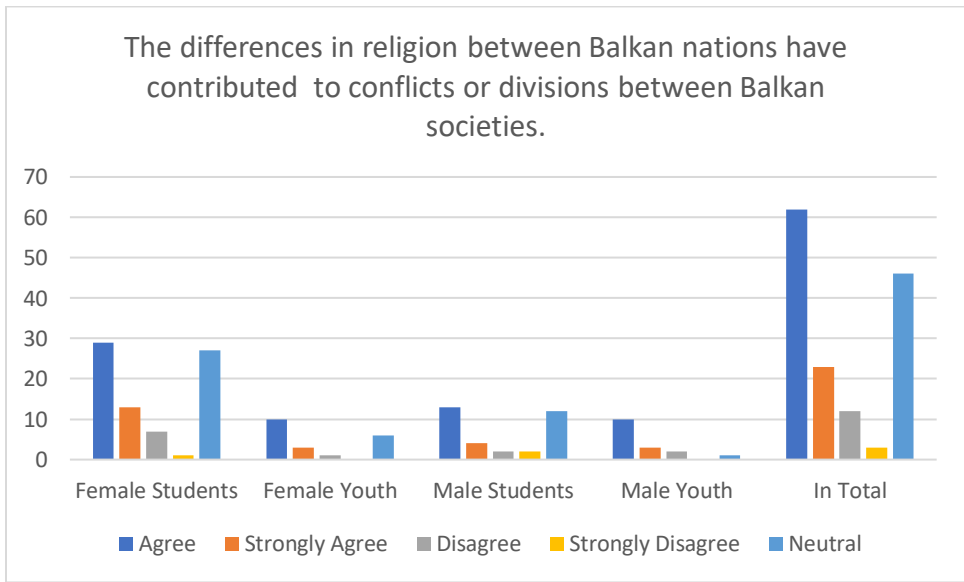
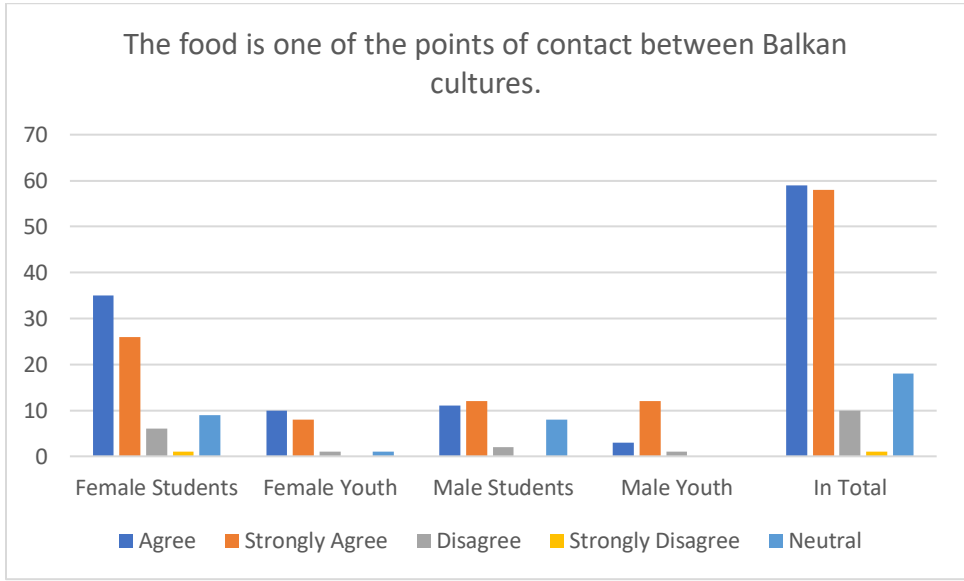

Since Bulgarian, Greek, Macedonian, Romanian, Serbian, and Turkish cultures intersect and influence each other in terms of language, customs, traditions, and values, I try to integrate aspects of these cultures into my own.

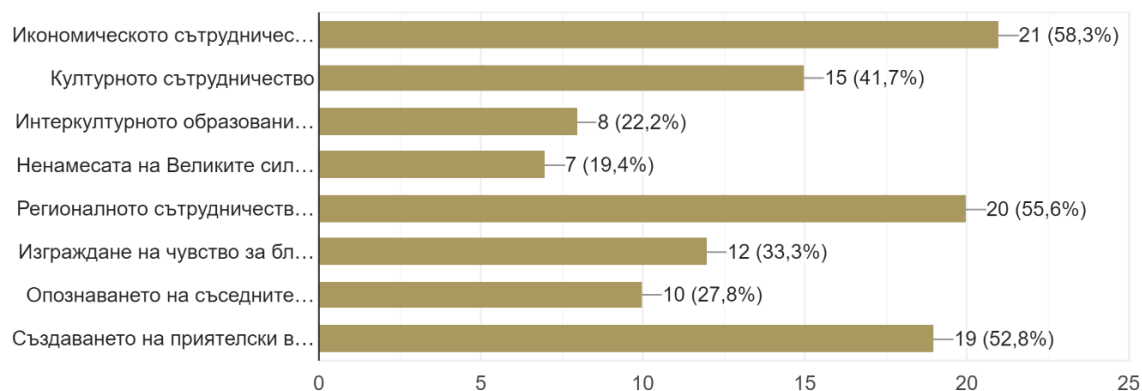
I want the EU to expand by accepting new countries from the Balkan Peninsula.

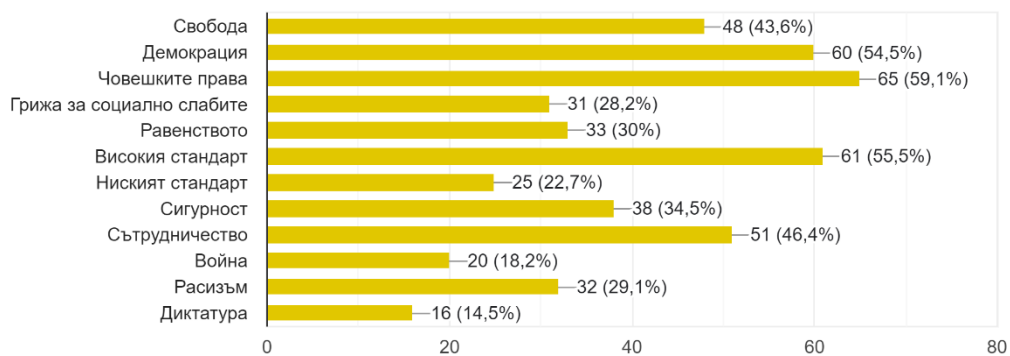
Какво според вас може да допринесе за добрите отношения на балканските страни в бъдеще? Посочете до 3-те най-важни според Вас.

36 отговора

Кои от следните понятия бихте избрали, ако трябва да опишете европейца? (Избери до 5)

110 отговора

Кои от следните понятия бихте избрали, ако трябва да опишете българина? (Избери до 5)

110 отговора

